

Biografie van
Pieter Faddegon
(1807-1889)

genoteerd en van een nawoord voorzien
door Johan Melchior Faddegon (1871-1941)

INHOUD

	blz
I. De jeugd	2
II. Het verblijf in Den Helder	3
III. Het huwelijk en het familieleven	5
IV. De "Waterbraker" en de grote plannen	6
V. Kapitalisten, ambtenaren en proefnemingen	7
VI. Tegenstanders	10
VII. Vrienden en medewerkers	10
VIII. De Amersfoortse omgeving	11
IX. Gevolgen van de octrooiwet	12
X. De molens in Friesland en het einde der vriendschap	13
XI. De landverhuizing	15
Noten	18
Narede	21

I . De jeugd.

Pieter Faddegon werd 30 juli 1807 te Gorinchem geboren ⁽¹⁾. De watersnood van 1809 deed zijn ouders hun middelen van bestaan verliezen, zodat zij hun stad verlieten om zich in Gouda te vestigen, maar allerlei rampzalige wederwaardigheden en ook ziekten schenen hen zonder oponthoud te vervolgen, zodat zij vergeefs in een zeventiental plaatsen hun onderkomst zochten te vinden.

Het onderwijs van Pieter Faddegon, wiens jeugd niets dan voortdurende beproevingen kende, ging met horten en stoten; nu eens aan een dorpsschoolmeester, dan weer aan een stadsonderwijzer toevertrouwd, hoorde hij van niets dan verouderde spelling en verkreeg een gebrekkige taalkennis.

Door dit voortdurend zwerven, bij onvoldoende voeding, zodat hij klein voor zijn jaren - hoewel toch vlug - was en hij misschien, alles tezamen gerekend, slechts één jaar schoolonderwijs genoten had, was hij veelal op zichzelf als leermeester aangewezen.

Opgeruimd van gemoed, begerig naar wetenschap en kunst, maakte evenwel dit trekkend leven dat hij een duidelijk praktisch inzicht van de plaatselijke eigenaardigheden van het waterrijke gedeelte van zijn vaderland bekwam. Men kon hem dan ook vragen "hoe breed is die rivier, dat kanaal?" en zijn schatting zou zeker met de werkelijkheid gestrookt hebben, als men het met de ketting nagemeten had. Daar hij dikwijls van Barendrecht naar Rotterdam of naar Dordrecht moest lopen, had hij de lengte van zijn voetstap afgeteld door vergelijking met de mijlpalen ⁽²⁾.

Men verwonderde er zich dan dikwijls over, hoe hij de inhoud van een ongemeten hoop zand achtte, hoe hij de hoogte van een huis of een dijk bepaalde, hoe hij het aantal watermolens evenals hun opmaalhoogte kende en wist welke molen het meeste water opdreef of het meeste schuim veroorzaakte, welk laatste slag hij met de naam van "grote karnmolens" vereerde.

Zeer jong was hij reeds werkzaam in het horlogemakersbedrijf van zijn vader, waarin hij, als kind reeds genoodzaakt was zijn brood te verdienen en zijn trots ⁽³⁾ belette hem om op een armelijke school het weinige onderricht te zoeken, dat hem toch hoogst nodig was. Zijn taal was een mengelmoes van allerlei plaatselijke spreekwijzen en, zelfs in zijn schrijven, bleven vele van die zonderlingheden hem bij. In 1821 verlieten zijn ouders Ridderkerk en dachten zich te Utrecht te vestigen, maar onbemiddeld als zij waren, konden zij niet slagen, terwijl zijn oudere broer een zaak opzette in Wijk-bij-Duurstede, niettegenstaande hij onvoldoende winkelgoederen bezat, zodat het hoofdzakelijk de herstelling van uurwerken was, die in hun onderhoud moest voorzien. Toen zijn vader een jaar later een takwinkel* begon te Veenendaal, moest de jeugdige Pieter Faddegon, om de week, in een van de drie winkels de zaak waarnemen, hetgeen voor Utrecht-Veenendaal een mars van zes uur vergde. Onder zulke voorwaarden vorderde toch ten laatste hun maatschappelijke toestand een weinig.

Zijn vader, wiens opleiding onder betere tijdsomstandigheden had plaatsgevonden, was nog al gezocht onder de gegoede burgerij en zo moest Pieter Faddegon eens een briefje van hem naar een van de hoogleraren ⁽⁴⁾ brengen, die juist een student over een hemelglobus onderhield en zijn beschouwingen niet wenste af te breken. Hierdoor woonde Pieter Faddegon een les over de hemellichamen bij en, na het vertrek van de student, vroeg de professor uit nieuwsgierigheid aan hem, of hij van dit alles iets begrepen had. Het antwoord, dat de jeugdige horlogemaker gaf en de vragen, die hij op zijn beurt stelde, maakten dat de hoogleraar hem vroeg, of hij ook zin zou hebben te studeren? Op zijn verblijd antwoord onderzocht de professor wat Pieter Faddegon zoal wel geleerd had - maar dit zag er slecht uit. Hij zond toen Pieter Faddegon met een aanbevelingsschrijven naar een bemiddelde man en deze gaf hem een brief voor zijn vader mede.

* takwinkel = filiaal (JF)

Met dit alles was het geducht laat geworden. Pieter Faddegon vond allereerst "de hond in de pot" en moest toen de vaderlijke vraag beantwoorden, waar hij al die tijd gebleven was. Hij reikte het schrijven over en zei, dat hij de volgende dag die heren zijn opwachting had te maken. Hij vernam toen, dat zij besloten hadden te betalen voor het ontbrekende onderwijs en dat men hem daarna een studiebeurs zou schenken, zodat zijn ouders slechts voor kleding en voeding hadden te zorgen.

Ongelukkig ging dit schitterende plan niet door en eerst later troostte Pieter Faddegon⁽⁵⁾ zich hierover met de overweging, dat een geleerde, die zich verstout dwalingen aan het licht te brengen, miskennis en zelfs vervolging tot zijn loon zal vinden⁽⁶⁾.

Toenmaals verloor Pieter Faddegon zijn moeder, waarop zijn vader zich met een twintig jaren jongere vrouw in een tweede huwelijk begaf en, daar het huis, dat zijn vader bewoonde afgebroken werd om het erf een herenhuis bij te trekken, bleef de laatste woningloos. Daarom besloot zijn vader naar Haarlem te vertrekken, waar een zeer bekend horlogemaker gestorven was. Ook deze onderneming slaagde slecht.

Pieter Faddegon had toen de leeftijd voor de dienstplicht bereikt, maar werd voor loteling te klein bevonden en voor een jaar vrijgesteld, terwijl hij om aanhoudende bloedspuwingen en dysenterie tenslotte afgekeurd werd. Hij maakte goede vorderingen in zijn vak, evenals zijn beide broers, waarvan de oudste in 1820 in Schiedam aan een bloedbraking overleed.

Die drie kinderen hadden ongelukkig weinig steun van hun ouders genoten en Pieter Faddegon werd zelfs getroffen door het feit, dat zijn neven en zijn nicht⁽⁷⁾, die reeds zeer jeugdig wezen waren geworden, alleen hun eigen weg moesten vinden, maar aan de andere kant toch niet het onderhoud van hun ouders hadden te verzekeren, welke gedachte hem evenwel niet belette steeds zijn ouders te eren.

Later zou hij zich, ondanks zijn gebrekkige gezondheid, gelukkig achten een hoge ouderdom te bereiken, dank zij zijn sober, ingetogen leven, want had hij niet meermalen ernstige ongesteldheden doorgemaakt, zo zelfs, dat eens twee geneesheren hem voor dood verklaard hadden, terwijl een derde een flauwe beweging in de keelspiers waarnam en, op een spiegel, voor zijn mond gehouden, nog enige uitademing bespeurde!....

II. Het verblijf in Den Helder.

De Haarlemse Wereldtentoonstelling in 1826 gehouden zou op Pieter Faddegon en blijvende en diepe indruk nalaten. Hij bezocht die dan trouwens ook alle dagen van de ochtend tot de avond en oordeelde, dat ieder daar zijn nietigheid en geringe betekenis kon leren. Hij zag in, hoeveel hem te kort schoot en zo, na eerst zijn ootmoedigheid⁽⁸⁾ overwonnen te hebben, besloot hij verder een vaste richting te volgen.

Hem scheen toen, dat Nederland onbeduidend was geworden door de naijver van machtige volken op het Weense Congres, hoewel nu toch een klein volk het eerst op het denkbeeld gekomen was van een wereldtentoonstelling. Ook kwam het hem toen voor, dat men toen aan alle staten toonde wat het broederlijke samenwerken van Nederland en België vermocht!

Maar diezelfde naijver maakte, dat België spoedig opgeruid werd door vreemdelingen.

Pieter Faddegon zag met spijt, dat de koloniën verhandeld werden tegen de vrijheid van België, dat er in Java een opstand uitbrak, dat de Staatsschuld op geweldige wijze vermeerderde en het land onder deze omstandigheden gruwelijk leed.

In 1826 verliet Pieter Faddegon het ouderlijke huis om in den Helder een zaak op te zetten, in de bedoeling het ouderlijke paar te steunen ⁽⁹⁾. Hij bezat niets dan enig baar geld en enkele horloges in koperen kasten. Enige maanden van te voren was hij met zijn vader de stand der dingen gaan polsen; men telde toenmaals in den Helder 3000 zielen en men verwachtte een uitbreiding van de stad. Toen hij er op 's Konings Verjaardag, de 24^e augustus aankwam, bleek het hem, dat er reeds twee oudere vakgenoten gevestigd waren, waarbij zich later drie anderen gevoegd hadden. Hij was dus de zesde en scheen weinig kans van slagen te hebben. Toch waren na zes maanden de andere horlogemakers vertrokken en, hoewel jong, was hij zeer gezien.

Toen hij kort in den Helder was, wilde het toeval, dat hij op een zondagavond in een familie, voor welke hij een aanbevelingsbrief had, een jeugdig meisje ontmoette, dat hij reeds eerder opgemerkt had, als zij voor het raam in het deftige huis zat.

Na hetzelfde meisje gedurende een jaar in dit gezin ontmoet te hebben, had Pieter Faddegon de gelegenheid tot een meer vertrouwelijk onderhoud en vernam toen, hoe zij het enige kind uit het tweede huwelijk van haar vader, een zeekapitein, was en dat die vader, daar zijn gehele familie zeelieden waren, zich zeker tegen een huwelijk met Pieter Faddegon zou verzetten.

Hij besloot daarom dit gastvrije huis te vermijden.

Toenmaals beproefde Pieter Faddegon een wateruurwerk te maken ⁽¹⁰⁾. Hij begon ook met een onderzoek omtrent de watermolens, maakte modellen van wateropvoerwerktuigen, deed die door gewichten drijven en merkte toen op, dat de uitwerking gebrekkig was en dat er veelal twee vijfde verlies was, waarvan hij de oorzaak zocht.

Het waren deze proeven die hem later in staat stelden om zijn eerste geschriften in het licht te geven. Eens, wanneer hij op zondagmiddag, aan de Helderse zeedijk gezeten, nadacht over de wijze, waarop men die werktuigen verbeteren kon, viel zijn blik op een draaikolk.

Het werd hem toen duidelijk, dat hier een middelpuntvliedende kracht moest voorkomen ⁽¹¹⁾ en dit bracht hem op het denkbeeld om deze kracht aan te wenden tot het opstuwen van water.

Een tiental jaren zou hij evenwel over dit onderwerp nadenken, hetgeen hem dan tot het model van de molen, die hij de "Waterbraker" noemde, voerde.

Op zekere dag kwam een deftig persoon bij hem aan en sprak lang met hem over staatkundige toestanden, waarop hij, kort daarna vernam, dat hij uitgenodigd werd om die heer in het hotel te bezoeken en dat hij kennis gemaakt had met de Baron van der Capellen, Goeverneur Generaal van Indië, doch, toen hij in het hotel kwam, kon deze hem, wegens persoonlijke onaangename aangelegenheden niet lang ontvangen. Wanneer deze hem de volgende dag weer opzocht en zich eerst over de tegenspoeden, die soms hooggeplaatste personen treffen, beklaagd had, stelde hij Pieter Faddegon, over wie hij inlichtingen ingewonnen had, voor om hem op zijn kosten naar Java te doen vertrekken. Maar Pieter Faddegons vader raadde dit voornemen af - wellicht daar hij zelf door dit vertrek, deels brodeloos zou zijn.

Weer in Haarlem aangeland, waar zijn zuster met andere meisjes schaatsen reed, besloot Pieter Faddegon om zich aan dat gezelschap te onttrekken, teneinde de volgende dag naar Amsterdam te gaan om de benodigde onderdelen voor reparatie aan te kopen. Ongelukkig had het 's nachts hevig gesneeuwd. Hij dacht er over zijn broer ⁽¹²⁾ in Gorinchem, die juist gehuwd was ⁽¹³⁾ te bezoeken en hoorde, dat de Amstel niet besneeuwd was en zodoende vertrok hij naar Utrecht. Drie kwartier van de stad, werd het reeds duister en viel hij over een steen, had een flauwte en bond, bij zichzelf gekomen, de schaatsen af. Hij ging op een licht af en kwam terecht in ... een bakkerij, waar men voor hem een vuur aanmaakte en hem wat koffie gaf. Zo sukkelde hij verder naar Utrecht; overnachtte daar en ging de volgende dag met de diligence naar Gorinchem, waar hij twee dagen bleef. Hij was 's maandags vertrokken en kwam zo 's zaterdags bij zijn ouders terug.

In Haarlem was men zeer ontsteld, want er was daar verteld, dat een jong mens op de Amstel verongelukt was en een vriendin van Pieter Faddegons zuster was bij het horen van die tijding door een flauwte overvallen. Hij hield daarna een briefwisseling met die vriendin, die evenwel een ander huwde en daarop haar vermogen verloor.

Van Haarlem vertrok hij naar Alkmaar.

Kort na zijn aankomst in den Helder werd hem een voorstel door een zeekapitein gedaan om hem vrije overtocht naar Odessa te verlenen, waar men hem voorspiegelde, dat hij een gelukkige werkkring zou vinden, mits hij zich buiten staatkundige partijen zou houden. Zeker zou hij daar veel hulp ontmoeten en als vreemdeling, welwillend ontvangen worden, mits hij genegen was voortdurend daar te verblijven. Maar hij meende dat hij in Holland een rol te vervullen had: mede te werken tot de vermindering van de waterrampen. Reeds toenmaals, herinnerde hij zich, zou hij gedacht hebben aan de drooglegging der Zuiderzee.

III. Het huwelijk en het familieleven.

Pieter Faddegon begaf zich weer naar Haarlem om zijn vader te onderhouden over het besluit al of niet naar het buitenland te vertrekken. Deze had intussen andere inzichten (13) en deelde hem mee, dat hij een meisje kende, dat misschien wel met hem zou willen trouwen en die ook enige fortuin bezat. Hij deed dus wel haar vader een bezoek te brengen.

Deze juffrouw, Elizabeth Fortges, scheen niet bijzonder aangetrokken te worden door Pieter Faddegon. In die omstandigheden vertrok hij de volgende dag naar den Helder om werk af te leveren voor een schip, dat zeilklaar lag. Daar ontving hij evenwel bericht van Jacobus Fortges, haar vader, die zijn huwelijksaanzoek wenste in te willigen.

Zodoende bleef hij voortgaan met een briefwisseling, maar het meisje toonde zich steeds wantrouwend en hij zocht haar uit zijn zinnen te verdrijven. Hij achtte zich zeer ongelukkig, want had niet reeds in den Helder een ander meisje hem geheel ingenomen?.....

De 1^e maart 1829 verzocht de moeder van deze laatste, welke dame ernstig ziek was, Pieter Faddegon haar een bezoek te brengen. De vader van het meisje stapte binnen, vergezeld door een zeekapitein. Pieter Faddegon zou een zilveren horloge repareren. Toen hij de volgende dag weer aankwam, trof hij hetzelfde paar heren, men zei hem nog eens terug te komen.

Nu ontving hij een brief van zijn vader, waarin deze meedeelde, dat Elizabeth Fortges het ouderlijke huis ontvlucht was, dat men haar omtrent Pieter Faddegon bedrogen had, dat een heer, die in den Helder inlichtingen omtrent hem gevraagd had, hem als een losbol afgeschilderd had en dat Elizabeth Fortges zich had willen vergifigen.

Een uur later kwam een buurman, ook zeekapitein, Pieter Faddegon vertellen, dat de moeder van het Helderse meisje overleden was en haar laatste wens was geweest, dat hij haar dochter zou huwen. Hij vroeg de kapitein, die hij op de hoogte van zijn besluiteloosheid had gebracht, wat te doen en deze raadde hem niet naar schoonheid uit te zien, maar te kiezen hetgeen het meeste met zijn karakter overeenkwam.

Hij stelde orde op zijn zaken, vertrok 's nachts van den Helder naar Alkmaar, liep vandaar naar Haarlem en had ophelderingen omtrent Elizabeth Fortges, die troosteloos was, 's nachts blootvoets in de sneeuw gelopen had, zich vergiftigd had en ook getracht had zich te verdrinken, zodat haar vader haar overal gezocht had.

Haar stiefmoeder had de brieven vervalst, ook die van de vriend, die in den Helder geweest was, welk schrijven niets dan lofredenen inhield, terwijl ook een naaister, die zij naar den Helder gezonden had, dezelfde inlichtingen had gegeven.

Alles kwam nu tot opheldering, maar er ontstond een geweldig geschil in het huisgezin Fortges. Pieter Faddegon ging nu een voornaam persoon opzoeken om raad in te winnen, de dochter vertrok met de goederen, die haar behoorden - haar vader ontving wekelijks 10 gulden van haar - en tenslotte werd alles toch bijgelegd. Elizabeth zou "van haar vaders huis uit huwen" en de ondertrouw vond de 1^e mei 1829 in Haarlem plaats.

Om zijn pijnlijke herinneringen te verdoven, wenste Pieter Faddegon niet verder in den Helder te wonen en zodoende vestigde hij zich te Alkmaar.

Pieter Faddegons eerste huwelijksjaren waren geenszins gelukkig. Eerst brak de oorlog met België uit. Daarna liet de gezondheid van zijn vrouw zeer veel te wensen over en na enkele maanden werd zij een ernstige zenuwlijderes, die dikwijls ontstelde over hetgeen zij in haar ijlend verteld had. En toch moest hij steeds haar edel karakter bewonderen.

De 4^e mei 1830 werd zijn oudste dochter geboren, een buitengewoon klein, zwak, zenuwachtig kind, dat tenslotte toch in leven bleef, een tamelijk hoge leeftijd bereikte en zelfs nakomelingen liet, de enige die van Pieter Faddegon's geslacht in Nederland vertoefden⁽¹⁵⁾.

Een paar jaar later werd een zoon geboren, die zeer tener was. Enkele weken na deze geboorte werd Pieter Faddegon door bloedspuwingen op de rand van het graf gebracht.

Onderwijl zijn vrouw zich geheel en al met hem belastte, vergat zij haar kind, maar gaf die zuigeling, op zijn aandringen, voor het laatst de borst..... want het wicht was de volgende dag reeds overleden.

Ten laatste had Pieter Faddegon toen een verval van krachten, werd daarna waterzuchtig en bleef tenslotte geheel vermagerd. Op aanraden van zijn geneesheer verliet hij dan zijn woonplaats om zich elders te vestigen.

Terwijl hij ijlend op zijn bed was gebleven, had hij een menigte werktuigen in zijn verbeelding gezien, maar, als hij trachtte om dit alles op papier te brengen, was hem dit onmogelijk. In betere toestand, zou hij de dag besteden aan werk voor zijn gezin, zodat de nacht hem voor studie overbleef. Lezen van werken over werktuigkunde, omgang met geleerden, brachten toenmaals bij om zijn kennis te vermeerderen. Zo kwam hij ertoe om zich met het droogmaken van het Haarlemmermeer in te laten en meende, dat dit groot voordeel voor de schatkist af zou werpen. Zijn vrouw, ingenomen met een zorgvuldig uitgevoerde tekening, oordeelde dat Pieter Faddegon beter deed "zulke zaken niet in het graf mee te nemen" en, dat hij en hun kinderen zeker een grote toekomst tegemoet gingen, als hij de algemene belangen wist te bevorderen.

Daar hij toenmaals geen model van zijn "Waterbraker" uitgevoerd had, besloot hij dit nu te maken, waartoe zijn vrouw hem ook aanspoorde daarop een octrooi te nemen.

IV. De "Waterbraker" en de grote plannen.

Pieter Faddegon was op zijn vroegere denkbeelden teruggekomen en besloten een klein model van zijn watermolen te maken. Nadat hij 's winters dit eerste model van de "Waterbraker" tot een einde gebracht had, zei hij tot zij vrouw, dat hij het die nacht zo ver hoopte te brengen, dat het ontwerp water op kon voeren. Hij moest beloven haar te wekken, wanneer hij daartoe gekomen was, hetgeen om half vier gebeurde. Daar het vriezende weer was, had hij op de kachel een pot heet water gezet dat hij met koud water vermengde en liet zijn toestel draaien in een kuip lauwater. Zijn vrouw lichtte met een kaars bij, doch ontving een nat pak en liet de kaars vallen.....

Maar, daar dit voorlopig werktuig onvoldoende was, maakte hij een groter, dat spoedig gereed was, dat het water ruim 60 centimeter op voerde en ook, door mensen handen gedreven, een kuip van 45 emmers in een halve minuut opmaalde. Die uitwerking kwam vrijwel overeen met hetgeen hij berekend had ⁽¹⁶⁾.

Toen het zover was, besloot hij zijn uitvinding openbaar te doen keuren en vond het geraden om de burgemeester en de wethouders van Alkmaar zijn toestel te tonen. Men besloot op het Doelenplein aldaar een openbare proef met het werktuig te nemen.

De uitwerking werd nagegaan en men bevond, dat een kuip in minder dan een halve minuut werd leeggemalen. Na deze proefneming met dezelfde uitslag enige malen herhaald te hebben, werd hem namens burgemeester en wethouders een attest uitgereikt. Dit was in het jaar

Thans moest hij octrooi op zijn uitvinding nemen en daartoe was hij op audiëntie gegaan bij Z.E. de Kock, Minister van Binnenlandse Zaken ⁽¹⁷⁾. Toen hij ⁽¹⁸⁾ een grote wandkaart van Nederland zag hangen, maakte hij de Minister opmerkzaam op de mogelijkheid om de Zuiderzee van de Noordzee af te sluiten door de Noordhollandse en Friese eilanden met zeedijken te verbinden en zodoende de Zuiderzee droog te leggen. Amsterdam zou hierdoor van de Noordzee afgesloten zijn, maar een kanaal, dat door het IJland, naar Halfweg, naar het Sparendammerhuis en vervolgens naar strandpaal n° 57 kon lopen, zou die stad met de zee kunnen verbinden.

De Minister raadde hem aan dit plan uit te werken en "wilde hem gaarne met een en ander behulpzaam zijn".

Pieter Faddegons octrooi vorderde weinig, de stukken verhuisden van de ene ambtenaar naar de andere terwijl hun rapporten meestal een uitvlucht zochten, totdat men hem tenslotte deed kennen, dat hij alles bij de Provinciale griffier in te dienen had.

Tekening en beschrijving werden toen verder aan de Raadadviseur van Werktuigkunde gericht, die er onthutst over was, dat men hem niet dadelijk daarvan in kennis gesteld had

Inmiddels had Pieter Faddegon een nog groter model gemaakt, dat bij de Scheveningse Brug op een bleek beproefd werd. Bij die gelegenheid werden 1246 kubieke decimeter water op een meter hoogte opgedreven ⁽¹⁹⁾. Men wist alzo door ondervinding, dat tegen de vergroting van het werktuig geen bezwaar kon zijn en dat die eerder ten bate van het resultaat kwam.

V. Kapitalisten, ambtenaren en proefnemingen.

Pieter Faddegon was nu voortdurend aan het reizen en trekken tussen Den Haag en Alkmaar en toen het gesprek met zijn reisgenoten over zijn uitvinding liep, nam een van deze medereizigers hem ter zijde en deelde hem mee, dat hij een vriend over dit onderwerp zou schrijven.

De volgende dag kwam deze medereiziger een proefmaling bijwonen, terwijl een brief uit Amsterdam aangekomen was, waarin men Pieter Faddegon verzocht in het Doelen-Hotel aan te gaan. Daar aangeland, vond hij een van de leden van de "Gouden Club", die hem vroeg bij een grote aannemer in Haarlem met zijn werktuig te willen verschijnen.

Na afloop van een proefneming, nam men een overzicht van het Haarlemmer-Meer en berekende de kosten van het droogleggen, de benodigde tijd, enz.

Er was evenwel weinig eenheid onder de aanwezigen en één van de bestuursleden vroeg aan Pieter Faddegon zijn bevinding te doen kennen en de inhoud van het water op te geven; tenslotte bleek, dat dit lid alles eerder doenlijk achtte dan de meesten. Pieter Faddegon zocht geen ringvaart te verkrijgen, maar een kruisvaart; later ook een waterweg tussen Amsterdam en Rotterdam. Hij wilde ook veen- en waterplassen in dijken om een afgerond geheel te verkrijgen en wilde ook wel een ringdijk. Hij meende dat dit alles een grote winst op kon leveren. (Later

bracht hij die in vergelijking met de dertien miljoen gulden kosten, die zeven miljoen aan land opgebracht hebben volgens het plan dat men uitgevoerd heeft). Hij meende, dat men door het uitsluiten van veen, dat evenwel door omwerking zich voor warmoezeniertuinen leent, grote verliezen leed.

Pieter Faddegon's beweringen schenen een grote indruk te maken en de volgende dag vertrok hij naar den Haag met de voorzitter, die een proefmaling op de Scheveningse brug bijwoonde en daarna op audiëntie bij de Koning diende te komen. Aan het Paleis vertelde hij, dat hij bovenaan op de lijst n° 2 stond en iemand wenste te spreken die het nummer 1 droeg, nadat deze van het onderhoud terug gekomen zou zijn, hetgeen men inwilligde.

Pieter Faddegon werd door de voorzitter uitgenodigd op een maal in een hotel op de Korte Vijverberg.

Men zei toen, dat men hem twee ton goud voor zijn uitvinding gegeven zou hebben, zo hij dadelijk bij de voorzitter aangekomen was, doch dat men hem nu, wanneer hij zijn aanvraag om octrooi terugtrok, zeventig duizend gulden aanbood.

Pieter Faddegon wilde dit aanbod aanvaarden, maar zekerheid hebben, ingeval er nadelige gevolgen voor hem uit voortkwamen.

Zoals hij later hoorde, was werkelijk aan de Regering een aanbod gedaan voor de drooglegging volgens zijn plannen, maar dit voorstel had schipbreuk geleden.

Zeer korte tijd nadat de aanvraag om octrooi naar de Raadadviseur verwezen was, ging Pieter Faddegon naar hem om wat bespoediging te bekomen, daar hij reeds een jaar verloren had. Deze ambtenaar vroeg hem - hetgeen Z.M. ook gedaan had - hoe Pieter Faddegon op zijn uitvinding gekomen was, waarop deze zijn verschillende onderzoekingen mededeelde en vond dat men daar zeer goed een octrooi voor kon verlenen, terwijl hij het betreurde, dat de uitvinder geen betere opleiding had kunnen hebben. Deze raadadviseur woonde ook een proefmaling bij en was zeer ingenomen met de uitwerking.

Kort daarna kwam een besluit van de Minister van Binnenlandse Zaken. Men zou Pieter Faddegon een kosteloos octrooi schenken voor vijf jaar. Hij ging op audiëntie, bedankte Z.E., maar deed kennen, dat hij een octrooi voor vijftien jaar begeerd had en de kosten daarvan wilde dragen. De Minister ontstak in toorn en wilde het stuk zien, dat hij getekend had. Tenslotte geraakte Pieter Faddegon bij een van de ambtenaren van het Departement en vond daar weer tegenstrubbeling. Korte tijd daarna verscheen het octrooi; de kosten bedroegen zes honderd gulden, waarbij een viertal guldens leges kwam. Evenwel werd hem, na betaling, een gratificatie van driehonderd gulden geschonken, de verdienste van zijn uitvinding in aanmerking genomen. Zijn zwager bood hem zijn deelgenootschap aan, beiden besloten een buitengedijkt poldertje te Broek op Langendijk te kopen, twee bunders groot en daar een proefmolentje te zetten, waarvan de windvlucht 15^m60 was. Dat poldertje was vruchtbaar, maar werd door het water bedorven, dat 's winters tot 2 meter steeg.

Men kocht het voor 1600 gld., terwijl er een hoek rietland, dat op 100 gld. kwam, bijgetrokken werd, evenals enige andere gronden en begon de molen te maken.

Ongelukkig werd Pieter Faddegon, overladen met bezigheden, door een bloedspuwing getroffen, die hem na tot de dood bracht ^(19bis), terwijl in de tussentijd zijn zwager, onkundig in dit werk, de molen te laag gesteld had en verder de meeste molenbouwers weigerden voor hen te arbeiden, omdat zij in Pieter Faddegon's werktuig de ondergang van hun beroep meenden te zien.

Toch kwam het gereed, maar geen deskundige had, gelijk het heette, tijd het te bezichtigen.

Evenwel vond men enkele liefhebbers, een burgemeester, evenals leden van de "Gouden Club" en werd van de proefmaling een akte opgemaakt, die in het Handelsblad en de Opregte Haarlemsche Courant verscheen. Dit alles eiste weer meer dan 100 gld. aan notaris- en andere kosten.

Dit molentje was in tegenstelling van de vorige van zeer licht hout gemaakt, maar toch stevig door een beter verband.

Ongelukkig ontdekte Pieter Faddegon later, dat zijn zwager hem van de "Gouden Club" verwijderd had.

Men raadde Pieter Faddegon aan de Baron van Lijnden van Hemmen te bezoeken, hetgeen hij deed en in wie hij een waterbouwkundige van grote kennis en edel karakter, maar van hoge ouderdom leerde kennen, die, ondanks smartelijke ondervindingen, toch met grote bevoegdheid - zoals zijn geschriften dit getuigen - over het Haarlemmer-Meer konden spreken. Reeds in 1820 had deze octrooi genomen voor de drooglegging, maar deze was bestreden in een werk van een hoogleraar in de wiskunde.

Ondanks zijn tachtigjarige leeftijd woonde Baron van Lijnden een proefmaling bij, was bij die gelegenheid bijna gevallen, maar bleef ingenomen met hetgeen hij zag.

Hij bestelde dadelijk zo'n molen om die op de gracht van zijn kasteel te plaatsen en door paarden in beweging te brengen - in afwachting van een stoomwerktuig van dertig tot zes-en-dertig paardenkrachten, teneinde meer belangstelling voor Pieter Faddegon's uitvinding te wekken. Hierdoor werd deze in een lange briefwisseling gebracht en kon de grote boekerij van Lijnden waarden, die een menigte kaarten - waaronder zeer oude - van Nederland bevatte, terwijl hij ook de werken van de Baron als geschenk ontving.

De paardenwatermolen te Hemmen geraakte eindelijk gereed en de Heer van Lijnden verzocht de Minister van Binnenlandse Zaken om die door een ingenieur van de droogmaking van het Haarlemmer Meer te doen beproeven. Ongelukkig wilde men dit werktuig door zes paarden drijven, hoogstens een vijfde van het benodigde aantal en, bij afwezigheid van Pieter Faddegon, nam men het partijdig tegen de Baron van Lijnden op, terwijl het zelfs onbegrijpelijk scheen, dat er in die ongunstige omstandigheden nog water werd opgeheven; trouwens later moet de Directeur^(19ter) te Fijenoord onder getuigen verklaard hebben, dat hij een ijzeren vijzelmolen en pompen te leveren had en zijn eigen industrie niet tegen kon werken.

Toen Pieter Faddegon een opwachting maakte aan de Minister Baron van der Capellen, raadde deze hem aan in Engeland octrooi te nemen, waar hij meer middelen kon vinden en stelde hem voor een aanbeveling voor Lord Palmerston te geven. Hij onderhield hem ook over de Akersloter- en Uitgeestermeren, waarvoor de Minister een paar ton goud meende te kunnen vinden - en dit zeker op raad van de Baron van Lijnden. Evenwel had de gemeente Alkmaar het Akersloter-Meer onder haar beheer en, hoewel de gemeenteraad op handen van Pieter Faddegon was, wist deze niet, hoe de Burgemeester gezind was. De laatste vond het plan wel fraai, maar beschouwde het Akersloter-Meer als een water voorraad, dus onmisbaar. Wel trachtte Pieter Faddegon dit door cijfers te weerleggen, waarop de Burgemeester weer andere bezwaren liet gelden, zodat het duidelijk was, dat hij een beslist tegenstander vormde, terwijl hij als kamerlid, dijkgraaf en burgemeester geen tegenspraak dulde en tevens zijn vooringenomenheid, door welke invloed het ook zij, steeds duidelijker liet blijken⁽²⁰⁾.

VI. Tegenstanders.

Pieter Faddegon had aan de Maatschappij van Nijverheid in Haarlem tekening in memorie van zijn watermolen ingediend met proeven te Broek op Langendijk gedaan, alles bestemd voor de jaarvergadering van dat genootschap.

Het rapport besloot, dat er in het groot van zijn werktuig niets meer te verwachten was dan van andere en dat ook het beginsel niet nieuw was. Hij wendde zich nogmaals tot de maatschappij en gaf een overzicht van de resultaten, terwijl hij verzocht aan te wijzen in welk werk het beginsel zelf vroeger aangeduid was en nodigde een commissie uit om een proefmaling bij te wonen. De Maatschappij echter achtte voldoende reeds het vorige verslag uitgebracht te hebben, dat zij op aandringen van twee hoogleraren opgesteld had.

Pieter Faddegon, geheel onder de indruk van deze tegenspoed, vernam daarop, dat de Mijdrechtse Droogmakerij met meerderheid van stemmen besloten had een commissie te benoemen en proeven te nemen met de molen op Broek bij Langendijk, maar het bleef bij het plan hoogst waarschijnlijk door tegenwerking van hen, die het plan opgesteld hadden. (Die drooglegging vorderde slecht doordat, zoals men ten laatste ontdekte, een koker met vuilnis gevuld was, hetgeen de provincie Utrecht duur te staan kwam).

Telkens vond men grote beschadigingen aan Pieter Faddegon's watermolen, nu eens was die opengebroken en de kammen van het bovenwiel werden afgezaagd gevonden, dan was er weer andere schade aangebracht, zodat er water in de polder stond, hetgeen een bewaker nodig maakte, wiens loon voor zulk een klein poldertje te duur kwam. Toenmaals werd het plan geopperd de waard- en groetgronden beoosten Winkel vanaf de Wieringer-Waard in te dijken. Men had Pieter Faddegon uitgenodigd een begroting op te maken voor een stoom-"Waterbraker". Hij zette de redenen uiteen, waarom met stoomwerktuigen zoveel tegenslag was geweest en zijn correspondenten gingen met zijn schrijven op een stoomwerktuigfabriek aan, waar men zijn opmerkingen juist vond. Hierop nodigde men hem uit te Winkel te komen. Daar hij op een ongeschikt ogenblik aanbeland was, wandelde hij het dorp uit om het terrein op te nemen, langs de zeedijk. Hij schatte dit en berekende de inhoud van een dijk, zodat hij weldra wist, dat die onderneming geen groot voordeel zou opleveren.

Eindelijk vroeg men hem of hij er met de Ingenieur van de Waterstaat over gesproken had, waarop hij antwoordde, dat hij die ingenieur meer dan eens uitgenodigd had zijn molen te bezichtigen, wat deze nooit gedaan had.

Later besloot men een windvijzelmolen te nemen, die tenslotte voor de droogmaling te zwak bleek.

VII. Vrienden en medewerkers.

Pieter Faddegon's gezondheid had veel te wensen overgelaten en lange bedlegerigheid had zijn zaak doen verlopen.

Daar hij dikwijls in den Haag geweest was, had men hem eens uitgenodigd de fabriek van de heren Enthoven te bezichtigen. Gedurende de wandeling maakte hij verschillende opmerkingen aan de jeugdige Heer Enthoven, vooral over het verlies van mechanische arbeid. Deze bracht dit aan zijn oom over, die nog eens een bezoek met Pieter Faddegon wilde doen, gedurende welk

bezoek de heer Enthoven ^(20bis) het geheel met hem eens was en Pieter Faddegon aanbood het opzicht van de fabriek te willen nemen tegen vijftig gulden 's weeks, hetgeen deze om gezondheidsredenen weigerde. De man, die daar toen het opzicht had, was een Engelsman en, toen de heer Enthoven hem de opmerkingen overbracht, barstte die in vloeken uit. Bij een ander bezoek merkte Pieter Faddegon echter op, dat men van zijn inlichtingen gebruik had gemaakt. Later bezocht hij weer eens de Werktuigkundige Adviseur, de heer Lipman, die de theorieën van Leeghwater op het tapijt bracht, verzweeg dat hij lid van de Commissie ⁽²¹⁾ was en zich naar Engeland dacht te begeven om een stoomwateropvoerwerk te kiezen. Daarna werd de heer Lipman directeur van de Koninklijke Akademie van Ingenieurs te Delft. Eindelijk had een proefmaling voor een ingenieur en een hoofdingenieur van de Waterstaat plaats; de ingenieur beklagde zich over de geringe waardering, die Pieter Faddegon vond en de hoofdingenieur deed, als zijn mening aan een bloedverwant te Alkmaar kennen, dat Pieter Faddegon alleen kommer van de Waterstaat te verwachten had, daar niets die dienst kon veranderen; andere uitvinders, zoals die van de waaiersluis, hadden dit ook ondervonden! ⁽²²⁾ Eens, in Utrecht, bij de Heer Valter van het Genie-Korps, riep deze Pieter Faddegon toe: "Leefde mijn vriend Napoleon I nog, spoedig droegt gij epauletten met dikke troetels!"..... waarop zich het gesprek over Napoleon voortzette ⁽²³⁾.

VIII. De Amersfoortse omgeving.

Pieter Faddegon ging in 1843 op aanraden van de geneesheer, zijn woonplaats verlaten en vestigde zich te Amersfoort. Zijn bestaan ging daar slecht, het eerste jaar leverde hem 400 gulden op, waarvan 125 gld. huur af te trekken waren. Maar het nazien van uurwerken op buitenplaatsen bracht verbetering in zijn gezondheid, terwijl de officieren van de artillerie meestal zeer ontwikkeld, hem een aangename afleiding bezorgden.

Onder de vrienden van Pieter Faddegon behoorden de rector van het gymnasium, Metelerkamp, de heer Maas en de heer Kloppenburg, welke laatste een twaalftal jaren in Londen had gewoond, en, behalve in Engeland, ook in Frankrijk, Duitsland, Noorwegen en West-Indië had vertoefd, vele talen machtig was en een ijzeren doorzettingsvermogen bezat.

Niettegenstaande hij reeds zestig jaar oud was, begeerde hij van Pieter Faddegon wat werktuigkundige kennis op te doen. De heer Kloppenburg was zeepzieder en zouthandelaar en begon toen op aandringen van zijn vriend proeven te nemen om de middelpuntsvliedende kracht op het zuiveren van de zeep toe te passen. Men probeerde ook traan uit de Zuiderzee afkomstig, hetgeen zeer doorschijnende groene zeep gaf, die evenwel op den duur een eigenaardige vislucht behield.

Pieter Faddegon zou een opstel over wateropstuwwerktuigen schrijven en de heer Kloppenburg zou alles herzien. Na veel tobben kwam alles klaar en de laatste bracht het naar de Rector Metelerkamp, die het weer in Pieter Faddegon's zin herstelde. Het boek verscheen dan ook, gedrukt bij Kloppenburgs neef Londonck en maakte veel opgang, trouwens het werktuig zelf was zeer verbeterd geworden.

De heer Kloppenburg trok met het model van de "Waterbraker" naar het Loo en liet het voor Z.K.H. den Prins van Oranje werken. Zeer ingenomen, bestelde de Prins aan de uitvinder een model voor de Koninklijke Akademie in Delft.

De secretaris nam beide heren mee naar zijn kantoor en stelde een stuk op, hetgeen Pieter Faddegon weigerde, als niet overeenstemmend met Z.H.'s woorden.

De secretaris zei toen, dat hij wel wijzer zou zijn dan die het papier toe te vertrouwen. Hierop antwoordde de tegenpartij, dat zij dit niet verlangde, maar wel de uitvoering van de last, die de Prins gegeven had. Evenwel bleef de secretaris, Jonkeer van den Brinkhorst, volharden en daarmee was het onderhoud afgelopen. Wel zocht Pieter Faddegon door Z.M. ontvangen te worden, maar hij kon er nooit in slagen.

Na in een logement een onderhoud over natuurkunde gehad te hebben met een ijker van de gewichten, vertrokken Pieter Faddegon en Kloppenburg naar Zwolle, waar men voor Gedeputeerde Staten een proefmaling zou houden.

Hier maakte Pieter Faddegon kennis met de ingenieur van Diggelen ^(23bis), wiens broer, de landmeter, een trouw vriend van hem in Alkmaar was geweest.

De Heer van Diggelen, zeer ingenomen met het waterwerktuig, raadde hem kennis te maken met de Minister van Hal, die volgens zijn zeggen veel vijanden had, maar lang zo kwaad niet was, als men hem afbeeldde.

Van Zwolle ging men naar Kampen, waar grote onderscheiding te beurt viel aan de heren van Diggelen en Faddegon doordien men hen verzocht hun mening te doen kennen over een grote plas, de Koekoek in de Maartenburger Polder. Pieter Faddegon zei dat, wanneer men vele bunders veenland in de indijking betrok, men grote voordelen met vervening kon bereiken. De Heer van Diggelen had daar wel zin voor en beloofde een stoom-"Waterbraker" te gebruiken. Evenwel schijnt die onderneming misgelopen te zijn. Men trok voor proefmalingen van Kampen naar Zwartsluis en vandaar naar Meppel, Assen en Groningen.

IX. Gevolgen van de octrooiwet.

Men ging de heer Smit, scheepsbouwmeester te Alblasterdam, in een roeiboort, bezoeken om het model van de "Waterbraker" te tonen, waarvan hij er een bestelde voor een polder "De Ruige Kil". Deze heer bezat zelf een merkwaardige houtzaagmolen en hield daarbij vijf andere zaagmolens aan het werk. Naar Arnersfoort teruggekeerd, maakte men met spoed die "Waterbraker" gereed.

Een week voor deze klaar was, ontving Pieter Faddegon bericht van de Controleur van de Belastingen, dat men beslag op zijn molen zou leggen, als die vervoerd werd, daar volgens een schrijven van het Ministerie voor geoctrooïerde voorwerpen het patentrecht verschuldigd was. Pieter Faddegon haalde toen de Octrooi-wet uit zijn zak en toonde, dat dit met die wet in strijd was. De Controleur antwoordde daarop, dat Pieter Faddegon het kon winnen of verliezen, maar dat hij, Controleur, kosteloos een proces voeren kon, terwijl de andere partij moest betalen. Hij raadde hem dus naar het College van Zetters te gaan en hem een patent volgens letters B en C te geven, hetgeen weinig zou kosten en moeilijkheden zou vermijden. Voor enkele maanden had hij nu 25 gld. te storten, daarna het volgende jaar 50, waarin Pieter Faddegon geen zin had, hij oordeelde aldus, dat octrooiwet al 750 gulden aan patentrecht opbracht, terwijl het octrooi 1000 gulden kostte, zodat het per jaar ruim 116 gulden op moest leveren (rente meegerekend), terwijl die wet heette "tot aanmoediging van volksvljht" te zijn.

De meeste rechtsgeleerden schenen die wet niet te kennen, maar Pieter Faddegon had door de welwillendheid van een Commisaris des Konings in een der Provinciën, die uit de Staatscourant, welke men hem geleend had, af kunnen schrijven.

De dagbladen begonnen toen wel wat over de aanmatiging van het Departement van Financiën, voor wat het octrooi betrof, te schrijven, maar tenslotte werd de Octrooi-wet ingetrokken.

De molen werd in Alblasterdam opgesteld, maar het weer leende zich niet tot een proefmaling, anders gaf het werktuig bij weinig wind veel water en de Heer Smit was er zeer mee ingenomen. Met andere scheepsbouwers op een verjaardag van de Heer Smit uitgenodigd, ging men de in aanbouw zijnde schepen bezien. Eén, door de heer Smit zelf "een drijvend pakhuis" genoemd, werd door ieder afgekeurd, maar Pieter Faddegon werd zeer door dit schip aangetrokken en vond, dat het profiel een rollijn was. Door de Heer Smit terzijde genomen, moest hij hem dit 's avonds nog eens uitleggen. Hij vertelde toen, de rollijn de geringste wrijving op het water moest veroorzaken⁽²⁴⁾.

De volgende morgen werd er besloten, dat men nu uitmaken zou of het profiel van het schip werkelijk zo was. Een cycloïde werd op zware houtdelen getrokken, een mal werd daarop uitgevoerd en het schip paste er, op een halve centimeter na, in!

Een jaar daarop was er een tap in de molen gebroken en de scheepssmeden konden het Engelse staal niet bewerken, zodat Pieter Faddegon over moest komen. Bij die gelegenheid ontving juist de Heer Smit een brief van de zeekapitein, die de "Suriname" kommandeerde, waaruit bleek, dat het inderdaad een snelvarend schip was. De Heer Smit stelde voor Pieter Faddegon tot scheepsbouwer op te leiden, doch deze weigerde.

X. De molens in Friesland en het einde der vriendschap.

De volgende winter werd Pieter Faddegon door Jonkheer G.P.G. van Swinderen te Gaasterland⁽²⁵⁾ die zijn grote bezittingen aan het verbeteren was, uitgenodigd. Men wenste daar een "Waterbraker" op te richten en ging het terrein opnemen. Men kwam overeen voor de prijs voor een molen met 36 voet windvlucht en zes roeden⁽²⁶⁾, waarbij men rekening hield met verblijfkosten, bakstenen, enz.

Na iets gebruikt te hebben, werd Pieter Faddegon naar Lemmer gebracht; men zei dat een stoomboot de vorige avond reeds van Amsterdam gekomen was. Doch hiervan was niets in Lemmer te zien, trouwens zo ver het oog reikte, was de Zuiderzee een ijsveld. 's Morgens was er een sneeuwstorm, het was geweldig koud en geen voerman wilde Pieter Faddegon naar Heerenveen voeren. Er bleef dus geen middel over dan lopen en, bij het zien op de kaart, ontdekte men een landweg bij Kuinre in de richting van Wolvega. Toen hij in zijn logement aankwam trof Pieter Faddegon een zieke boerenjongen aan, die aan koorts leed, en naar zijn ouders in Wolvega moest. Ieder zei: "de weg op de kaart loopt dood op een binnenvaart"⁽²⁷⁾, zodat men op het ijs moest rekenen, vond, dat het goed kon gaan, maar toch zeer gevaarlijk was. Zodoende volgde men de zeedijk en daar stormde en sneeuwde het. Eindelijk ging men van de sluis af, beliep de landweg en na enkele uren kwam men bij de vaart en liep er over, terwijl het ijs kraakte. Pieter Faddegon kwam goed over, maar de jongen gleed op een vers bevroren plek. Ten laatste zag men een arbeidershuisje. Voor geld en goede woorden maakte de vrouw wat koffie en brood gereed en stookte het vuur aan en de arme jongen, die doodmoe was, knapte iets op. Men trok verder naar Wolvega, waar men in het vallen van de avond aankwam.

Pieter Faddegon trok in een logement, nam de volgende ochtend de diligence van Leeuwarden naar Meppel en Zwolle en ging vandaar met de nacht-diligence naar Amersfoort.

De molen was spoedig geëindigd, werd naar Friesland gebracht en werkte uitstekend, maar Jonkheer van Swinderen wilde een tweede molen hebben van Friese vorm. Hij betaalde dus de eerste en men kwam over prijs en voorwaarden overeen.

Ook die tweede molen werd met spoed afgemaakt. Deze bezat een ijzeren kap, as en middelspil, ook achtkantige ijzeren leggers voor een zoldering, hetgeen in de stenen ingemetseld werd. De molenmaker van Jhr. van Swinderen zou voor de roeden, de zeilen, de raderen en de vang zorgen. Hoewel die molen 10 voet minder windvlucht diende te hebben, moest hij het water tot de dubbele hoogte opvoeren en zou tegen een krachtiger molen, "De Windvlug"^{*} geheten, proefmalen.^{**}

Het produkt van hoogte en hoeveelheid water, "produkt van uitwerking" genoemd, was iets waarvan de molenmaker niets wilde weten. (Zoals later bleek had men in november al willen proefmalen, maar de "Windvlug" was niet tot beweging te brengen, terwijl de "Waterbraker" per minuut van 11 tot 12, ja zelfs 14, kubiek meter water gaf.)

De molen "De Windvlug", zo ook de vijzel, die erin toegepast was, scheen anders aan Pieter Faddegon een meesterstuk, gelijk er weinig in Nederland zijn, maar hij eiste te veel kracht. Op Sint-Nicolaasdag zou men beide molens vergelijken, terwijl de "Windvlug" een grote kom water om zich had, kwam daarentegen het water van de "Waterbraker" door een lange sloot, slechts twee meter wijd, toelopen.

De "Windvlug" had vier volle zeilen, de "Waterbraker" had de zeilen gewicht.

De "Windvlug" ging door de vang^(27bis) en, met emmers vol pekkel en een aantal mensen op de vangbalk, bracht men de molen weer tot rust, waaruit men, zelfs in de verte, rook op zag stijgen!

De "Windvlug" had het eerste een palm uitgeslagen, maar als men het produkt nam, bleek dit groter te zijn voor de "Waterbraker", die het water tot meerdere hoogte op te voeren had, terwijl die molen beter te vangen en handelbaarder was. Evenwel wilde niemand daar iets van horen. Pieter Faddegon kende het oordeel van Jhr. van Swinderen niet, terwijl de heer Kloppenburg bij de molen "De Windvlug" woorden gewisseld had, die hij beter gedaan had voor zich te houden. Pieter Faddegon ontving zijn bedongen loon en was nu door een samenloop van omstandigheden zijn getrouwste beschermer, Jhr. van Swinderen, die hem toch vroeger de betrekking van rentmeester aangeboden en plannen met hem opgesteld had voor het indrijven van plassen, verloren.

In Amersfoort teruggekeerd, was Pieter Faddegon brood- en geldeloos en kon zodoende een goed heenkomen zoeken, vooral als de heer Kloppenburg een half jaar later naar Amsterdam vertrok. De laatste had Pieter Faddegon aangespoord zijn verhandeling over het indijken van de Zuiderzee in het net te brengen. Dit werd bij de neef Londonck in het licht gegeven, onder de naam van Kloppenburg alleen⁽²⁸⁾. Pieter Faddegon heeft nooit de reden gekend, maar vernam later, dat de heer Kloppenburg meende, dat hij het eerst het denkbeeld gehad had van de doorgraving van Holland op zijn smalst. Toch had Pieter Faddegon al zes of zeven jaar voor hij de heer Kloppenburg kende al aan Z.E. de Kock dit al gezegd.

Er was dus een verkoeling tussen beide vrienden, hetgeen nog verergerd werd, doordat tijdens Pieter Faddegon's verblijf in Friesland, de heer Kloppenburg diens vrouw en kinderen in de verlegenheid gelaten had.

Pieter Faddegon ontving later een schrijven van een bekende ingenieur ter lezing, waarin deze meedeelde, dat Z.M. Willem I, wanneer men hem het plan van het Noordhollandse kanaal aanbood ter tekening, toen opgemerkt zou hebben: "Waarom zulk een lange kanaalweg over het Nieuwe Diep en niet een doorgraving van het IJ naar de Noordzee?"^(28bis). Zo zou de Koning er eerder aan gedacht hebben dan Pieter Faddegon en hem die eer toekomen!

* met potlood toegevoegd: "of Windvlucht"

** met potlood toegevoegd: "alles zeer recht en het was een raammolen"

Pieter Faddegon was nu tot een tijd vol zorgen genaderd, hij ging te voet van dorp tot dorp, als horlogemaker, zijn vroegere klanten na, voor het onderhoud van zijn vrouw en kinderen, terwijl hij dikwijls reis- en verblijfkosten kon betalen.

Hij bracht een jaar in die kommervolle toestand door, nu eens thuis om werk, dan weer maanden afwezig, hoewel hij nimmer moedeloos was en steeds tot leus had: "Men heeft niets te verlangen dan gezondheid, want de rampen zijn dikwijls later zegeningen van grote waarden."

XI. De landverhuizing.

De heer Kloppenburg had geen rust, voordat hij Pieter Faddegon in Amsterdam bij zich had geroepen, maar de slechte gezondheid en de geringe geldmiddelen maakten, dat de laatste niet voortdurend in Amsterdam kon blijven.

Pieter Faddegon verhuisde toenmaals naar Schagen, was er gezond, maar vond daar weinig bezigheid. Zijn tiende kind, aldaar geboren, overleed spoedig, zodat in 1855 zes van zijn tien kinderen, vijf dochters en een zoon, in leven waren, terwijl twee jongens en een meisje gestorven waren. Dat jaar woedde echter de cholera, zijn zoon werd er door aangetast, evenals zijn vrouw, beiden herstelden, maar de laatste werd de 8^e november door een hersenvlies ontsteking getroffen en bezweek, na een wreed lijden, 48 uur later.

Men raadde Pieter Faddegon aan te solliciteren voor de betrekking van Opzichter der Waard- en Groetpolders, hetgeen een goed middel van bestaan opleverde, hoewel niet zonder zorg. Hij werd echter in de tweede plaats voorgedragen.

In 1860 drong men erop aan dat hij met een voortstuwingswerktuig en een model ronddraaiende stoommachine naar Londen zou gaan, voorzien van een aanbevelingsschrijven aan een Hollandse ingenieur, die zich daar bevond. Na storm op zee meegemaakt te hebben, belandde hij aldaar aan, maar de ingenieur was dezelfde dag 's morgens om acht uur overleden, zodat hij zich plotseling zonder middelen in het buitenland bevond.

Doch, daar hij vroeger begeerd had zich als landverhuizer naar Zuid-Afrika te begeven, bezat hij een brief van Z.E. Greg, Gouverneur van de Kaap, evenals Parlementsbesluiten omtrent de toelating. Men hield hem vier dagen op en wees hem daarna af, daar men genoeg van de Hollandse gezindheid in de Kaapkolonie had. Niettegenstaande de attesten, die hij bezat, de aandacht op hem vestigden, weigerde men hem, daar hij het Engels niet machtig was, terwijl een dronkaard aangenomen werd. Een Belg vroeg aan Pieter Faddegon, of hij er wel eens over gedacht had om de Theems te verbeteren, zodat de waterlozing door de stad ongehinderd plaats kon hebben en men de overstroming der lagere gedeelten, die met typhusachtige koortsen gepaard gingen, kon verhelpen.

Daar er in het hotel een kaart van de Theems hing, ontwierp Pieter Faddegon een plan, aan iedere oever zou een dijk zijn, waaronder een riool liep, dat alle afwatering van London op zou nemen, met uitmonding voor de dokken. Tijdens de vloed zou het riool gesloten zijn, gedurende de eb geopend; de opening zou bekervormig zijn. De Theems was te verbreden of te versmallen, waar dit nodig was, want Pieter Faddegon had veel plaatsen opgemerkt, die met laag water droog liepen. Ook meende hij de nodige gronden voor de bedijking in de rivier zelf te kunnen vinden. Wat de kosten betrof, hij kon zich hierover niet goed uitspreken, ook, omdat hij aan andere werkwijzen dan de Engelsen gewend was.

Een dag later kwam de Belg terug, die een bezoek bij de Lord Mayor gebracht had, welke hem verzekerd had, dat men gaarne 200.000 Pond Sterling voor zulk een plan zou geven, mits het slechts uitvoerbaar was.

Daar de Belg de kosten van Pieter Faddegon's verblijf in Londen niet dekken kon, schoot er niets anders over dan ter onverrichter zake naar Holland terug te keren. De Vice-Consul Taylor van Nieuwe Diep had Pieter Faddegon een vrije overtocht verstrekt en van een aanbevelingsbrief voorzien, deze gaf dus de vice-consul het ontwerp en de inlichting van de Belg over.

Ongeveer een jaar later zag Pieter Faddegon zijn plan in het Londense blad "The Times" geplaatst, men zou het zo uitvoeren, zonder veranderingen. Hijzelf was nog in bezit van het oorspronkelijke plan.

Twee jaar na zijn tocht naar Londen lag Pieter Faddegon gereed met een schip landverhuizers om naar Zuid-Afrika te vertrekken. (Hij was meerdere malen op het kantoor van het Vice-Consulaat geweest om zijn plan terug te vorderen, dat hij ten laatste verkreeg).

Zo begaf hij zich tenslotte naar Zuid-Afrika met vijf kinderen - het zesde, gehuwd, was in Holland achtergebleven - zonder enige middelen, na in Schagen zijn schampere inboedel, die 94 gld. opbracht, verkocht te hebben en zijn belasting, die een tiental guldens bedroeg, afbetaald te hebben.

In december 1861 had zijn schip, Johannes-Christiaan, het Nieuwe Diep verlaten, de kapitein had hem enkele honderden guldens voorgeschoten om uit Amsterdam de attesten te doen komen, hetgeen evenwel de wangunst van de andere passagiers opwekte.

Eens, 's morgens, zag Pieter Faddegon, met een toneelkijker, land voor de boeg en toen hij dit de stuurman meedeelde, lachte men hem uit en zei, dat dit onmogelijk was in die richting, maar een uur later vonden de kapitein en de stuurlieden, dat het schip geheel uit de koers was, dat het wel degelijk het bandieten eiland San Francisco was, zodat men 12 mijlen van de kust van Brazilië verwijderd was. Was men 's nachts op dit eiland gestrand, dan waren er vermoedelijk meerdere mensenlevens mee verloren!

Niettegenstaande de omweg, werd de reis in 64 dagen volbracht en de 19^e januari 1862 strandde het schip, waarvan de bemanning de gehoorzaamheid weigerde, zodat de hulp van de zeepolitie ingeroepen moest worden.

Pieter Faddegon, eindelijk geland, vond onmiddellijk werk, waaronder zich de herstelling van kunststukken van grote waarde bevond, zelfs zo, dat hij het ternauwernood eindigen kon. Hij verbaasde zich over het vertrouwen, dat men zo dadelijk een vreemdeling, geheel onbekend, schonk. Daar het werkloon veel hoger dan in Holland was, kwam hij langzamerhand zijn moeilijke omstandigheden te boven, niettegenstaande de levensstandaard er veel hoger stond. Wel wilden de kooplieden hem ertoe overhalen om op grotere schaal te beginnen, maar dit lachte hem niet toe, hoewel hij toch erkennen moest, dat, indien hij aan het aanbod gehoor had gegeven, hij in korte tijd een meer dan welgesteld man was geworden.

Na een zestiental jaren was hij eigenaar van het huis, waarin zijn winkel gevestigd was, welke zaak hij met zijn zoon dreef.

Zijn dochters waren met Hollanders van achtenswaardige families gehuwd, evenals zijn zoon, die met een Amsterdams meisje getrouwd was; alleen zijn oudste dochter begaf zich niet in de echt. Niettegenstaande het jaren van algemene tegenspoed in Zuid-Afrika waren, de eigendommen tot de helft van hun waarden gedaald waren, de rente zelfs tot 8% gestegen was en ieder, wie het mogelijk was, dit land ontvluchtte, daar de bevolking te snel toegenomen was, waardoor nu een ontvolking ontstond en de struisveren, één van de gewichtigste voortbrengselen, tot een vijfde of een zesde van de vroegere prijs gezakt waren, terwijl zware belastingen op de bevolking drukten, zodat alleen de geestelijkheid en de ambtenaren enige zekerheid van bestaan hadden, slaagde Pieter Faddegon erin zich staande te houden.

Hij verbaasde zich over de staatkundige samenstelling van zijn nieuwe land - het kiesrecht was algemeen uitgebreid en wie het meeste geld uitgaf of drank schonk, kon zeker zijn parlamentslid te worden - speculatie woedde er op onstuimige wijze, spoorlijnen werden aangelegd, die tenslotte geen vrucht hadden, en men zocht alle voordelen van Zuid-Afrika in Kaapstad en St. Elizabeth te verenigen, tot welk doeleinde men steeds meer zijn toevlucht tot neger-inboorlingen nam.

Zo eindigde Pieter Faddegon's leven in een land, waarvan hij moest betuigen, dat het de kroon droeg in het aantal bankroeten, waar de zwarte bevolking, van nature lui en diefachtig, hun blanke leermeesters verre overtroffen in ondeugden, terwijl zij, onder het masker van aan de Kerk gehecht te zijn, niets van hun oorspronkelijke inborst verloren hadden.

Er bleef hem dus niets anders over dan afgetrokken te leven. Toen zijn middelen hem veroorloofden zich uit zijn horlogemakerszaak terug te trekken, kwam voor zijn geest de ongelukkige toestand te boven, waarin hij zijn moederland verlaten had. Hij herdacht toen de werkjes door hem geschreven, zijn voortdurend streven, dat hem tot uitvindingen geleid had en wilde steeds zijn plan, dat Nederland redding aan moest brengen, volbrengen.

Hij meende toen, dat de toenemende ellende eens een kanteling te weeg moest brengen.

Waardoor, vroeg hij zich af, ontstaat zoveel brodeloosheid, waardoor een verval van alle standen?

Hij zag een oplossing in het droogleggen der Zuiderzee en vroeg zich af, of het geen Staatsdomein diende te zijn en of ook de vrees voor watersnoden op die zee niet op te heffen was en ook, of de rivieren en zeegaten niet te verbeteren waren.

Hij vroeg zich ook af, of de voorvaderen in Nederland zich zulke bloedige opofferingen getroost hadden om alles zo te laten vervallen.

En, daar verschillende waterbouwkundigen toenmaals verklaard hadden, dat de plannen van Pieter Faddegon en Kloppenburg door geen betere op zijde gezet waren, zo meende hij nogmaals een beroep op zijn vroegere landgenoten te kunnen doen.

Omringd door kinderen en kleinkinderen, dacht hij, zou de dood hem niet vergunnen het einde van een gelukkige familie te aanschouwen⁽²⁹⁾, alleen mocht hij de achting waarderen, die zijn omgeving hem, ondanks zijn bitter en juist oordeel, toedroeg, maar de loop der aardse dingen zou het niet willen, dat hij de eerste voorbereidselen van het droogleggen der Zuiderzee mocht kennen.

Noten

- (1) Als zoon van Pieter en Lena (soms ook geschreven Leena) Belia Leemschot.
- (2) Zo deed hij van nature wat men anderen met veel moeite leert, zoals een jarenlange ondervinding in dit onderwijs ons geleerd heeft.
- (3) Waarschijnlijk een oorzaak van veel latere tegenspoed.
- (4) Uit een schrijven van Dr. J. van der Bilt, observator van de sterrenwacht in Utrecht, volgt dat Prof. G. Moll, tussen 1820 en 1830, Directeur van die sterrenwacht was. Zeer waarschijnlijk schijnt het, dat die beroemde geleerde de hier bedoelde hoogleraar was.
- (5) Zoals hij schrijft!
- (6) Toch zal het schijnen, dat hoogmoed en wetenschap twee verschillende zaken zijn en ook, dat Pieter Faddegon zich hier niet zeer wijsgerig uit.
- (7) Hij bedoelt de kinderen van zijn te Gorinchem overleden broer Barend; die waren Johannes Leendert, Maria Alida en Barend Abraham.
- (8) Die misschien toch wat met trots gemengd was.
- (9) Niemand zal hier recht begrijpen, waarom hij hier van het "vaderlijke paar" spreekt, wanneer het zijn vader en stiefmoeder geldt. Daar wij niet weten, wie die stiefmoeder was, is alles enigszins duister.
- (10) Verder hoort men hier niets van.
- (11) Dit zal ieder zo eenvoudig niet schijnen. Er waren toen toch reeds studiën over "draaistromen-systemen" bekend.
- (12) Barend; geboren te Willemstad in 1805.
- (13) Met Alida Hoogbruin.
- (14) Volgens de registers van de Burgerlijke Stand, huwde Pieter Faddegon Junior die dag met Elizabeth Fortges, geboren te Haarlem, 3 april 1809, dochter van Jacobus Fortges en van wijlen Judith van Kanegom.
- (15) Deze dochter liet uit haar huwelijk twee zonen en een dochter na, allen in het onderwijs werkzaam.
- (16) Men vraagt zich af, hoe hij dit berekend heeft.
- (17) Gelukkige tijd toen de ministers zich nog met zulke onderdelen konden bemoeien! (Zie verderop)
- (18) Zeker in het kabinet van de Minister.
- (19) Hij vergeet de tijd op te geven!
- (19bis) Zo verkrijgt men de indruk, dat hij aan longtering leed en dat, na hevige verbloeding, genezing door bindweefselvorming intrad. Is daarmee strijdig, hetgeen hij vroeger omtrent dysenterie vertelde? Is dit ook op knobbelzucht te brengen? Wij weten het niet.
- (19ter) De naam [in potlood:] is onleesbaar?
- (20) Ons komt het voor, dat alles er anders uit had gezien, wanneer hij in dit geval van den beginnen af de Burgermeester niet voorbijgegaan was. Dikwijls schijnt hij, onbewust, door dergelijke niet doordachte handelingen de mensen te krenken.
- (21) Ongelukkig is hier vergeten van welke commissie.
- (22) Maar heeft iemand ook de geest aaneen korps zien wijzigen? Wel wordt een korps gewijzigd door een reorganisatie, maar nooit de geest.

- (23) Uit onderzoek volgt, dat in Mascheck, Geschiedenis van het korps Nederlandsche Mineurs en Sappeurs van de vroegste tijden tot 1852, blz. 232, voorkomt: J. Valter, aanstelling tot kapitein 11 maart 1825. Bij het korps geplaatst in de rang van kapitein op 1 januari 1834. Op non-activiteit, 1 november 1841, alsook de aantekening: "Behoorde vroeger tot het Korps Ingenieurs". Verder, blz. 235:
 "J. Valter, aanstelling tot 2^e luitenant, 25 Juny 1844. Overgeplaatst bij den Staf der Genie, 26 september 1844."
 Er blijft geen twijfel over, dat hier de eerste J. Valter bedoeld is, daar er geen Walther, zoals Pieter Faddegon spelt, te vinden is in het Nederlandse Leger uit die dagen. Trouwens, hij maakt van Valter een generaal, misschien door verwarring met één van Napoleon's divisie-generaals van de Garde, de Graaf Walther, die 23 november 1813 te Cassel stierf (zie Correspondance de Napoleon Ier, waarin men ook een condoleantie-brief aan zijn weduwe vindt).
- (23bis) Dikwijls hier van Deggelen gespeld.
- (24) Wij hebben die stelling nergens tegengekomen. Maar de weerstand hangt ook niet alleen van het kielprofiel af en vormt een zeer moeilijk onderwerp, evenals de waterwerktuigkunde in het algemeen.
- (25) Tussen Stavoren en Sloten in Friesland.
- (26) Dit zijn de balken, die dwars door de molenas gaan en het geraamte van de wieken vormen.
- (27) Volgens een topografische kaart: de Helma-vaart.
- (28) Hoe dit recht mogelijk is, blijkt niet duidelijk; immers in de door de zorgen van de heer W.H. Kloppenburg in 1916 uitgegeven herdruk is de oorspronkelijke titel: "De indijking en droogmaking van de Zuiderzee en het IJ, met kanalen vanaf den IJssel bij Arnhem, langs Amsterdam tot in de Noordzee, voorgesteld en aangeprezen als een krachtig middel tot verheffing van handel, scheepvaart en landbouw in Nederland." te Amsterdam, bij G.M. Londonck, 1848, zodat de namen van de schrijvers er niet op voorkomen en trouwens niet in het geschrift genoemd worden.
 Die herdruk draagt als titel: "Het eerste ontwerp voor de bedijking der Zuiderzee, 1848, door J. Kloppenburg en P. Faddegon Pz. met een inleiding van W.H. Kloppenburg, civ.-ingenieur", gedrukt bij W.J. Thieme & Cie te Zutphen (In 4°).
 De inleiding "Voorwoord" genaamd, geeft een grote menigte mededelingen omtrent de wijze, waarop het plan opgenomen werd, alsook omtrent andere voorstellen die daar tegenover gesteld werden.
- (28bis) Dit verschilt enigszins van de wijze, waarop dit door de heer W.H. Kloppenburg uiteengezet werd in zijn aangehaald "Voorwoord", waarbij Willem I een potloodlijn trekt en er een aantekning bijschrijft, hetgeen sterk herinnert aan hetgeen men toeschrijft aan de Russische Keizer, die zijn degen trok en een streep langs beschreef om de spoorlijn van S^t. Petersburg-Moscou aan te duiden! Het zou aardig zijn, wanneer men het getekende plan van het Noordhollandse Kanaal terug zou vinden, om uit te maken, welke lezing de juiste is.
- (29) Deze uiting verwondert enigermate, maar dit verandert, als men in een brief uit Stellenbosch van 22 augustus 1889 leest: "Want met een week of wat gaat zijn schoonzoon, C.F. Bevens op een klein plaatsje wonen; zijn winkel betaalt niet meer en hij heeft daar een huis en vele bouwerven en zal zien zodoende de slechte tijd en geldverlies zien te boven te komen. Terwijl hij vroeger een zeer winstgevende zaak had, moet hij nu door tobben staande blijven. En zo zitten al mijn kinderen in grote moeilijkheden; wat ik bezit in naam; Pieter en Marie, mijn dochter, hebben dit in hunne

zaken en hunne bezittingen zijn te zwaar belast, zij winnen hun brood niet meer....., zodat ik werkelijk oud en arm ben.....”

Men moet niet vergeten, dat de heer W.H. Kloppenburg zich ook beklagt over de grote opofferingen, die zijn grootvader zich voor de gemene plannen getroost had, zodat men tenslotte tot de gevolgtrekking komt, dat het mistroostend is zich, ongeroepen, met openbare aangelegenheden te bemoeien, dat men zo onvermijdelijk in botsing met staatkunde komt, van welke laatste, een in de ingenieurswereld wel bekende, rechtsgeleerde de gewoonte had te zeggen: "Niets is wreder dan staatkunde!"

(20bis) Men leest hier "van Eindhoven", hetgeen zeker een fout is. Volgens een mededeling van de Heer D.F. Luntingh Scheurleer waren er aan die fabriek in 1850 ongeveer 200 man aan verbonden, in 1865 omstreeks 756 man. Van die tijd af was er weinig vooruitgang, terwijl er in 1899 tenaastebij 642 man werkzaam waren.

Vervolg (17)

Er is hier sprake van Hendrik Merkus Baron de Kock, geboren 25 mei 1779, en overleden te 's Gravenhage 12 april 1845. Hij was Minister van Binnenlandse Zaken van 1836 tot 1841, werd daarna Minister van Staat en Kanselier der beide Nederlandse Orden (Mededeling van Mevr. Kok-Schotel)

Verderop te plaatsen:

(2) De Kolonel-Ingenieur I.P. Delprat had een "Werktuigkunde" geschreven en later verscheen er van de Kapitein der Artillerie F.A.T. Delprat in 1854 een vrije bewerking van Chr. Delannay's "Cours élémentaire de mécanique théorique et appliquée". In de tweede druk (Leiden, 1857) schrijft Delprat, blz. VIII: "Bij de eerste druk genoot ik reeds de voldoening, dat "een belangstellend lezer" zich schriftelijk tot mij wendde, met de ongeunstelste vraag: of mij ook nog een beter populair nederduits werk over de mechanica bekend was, dan mijne omgewerkte vertaling van Delaunay."

Er haperde dus zeker iets aan de handboeken voor werktuigkunde!

(27bis) De vang is een rem van de molenas, meestal een band plaatijzer rondom een glad rad geslagen, en wordt door een hefboom aangespannen, die in verbinding staat met een vangstok, welke buiten de molen uitsteekt. Het einde van de vang is aan de vangbalk bevestigd.

Narede

De 6^e mei 1887 ontving mijn vader een schrijven van de heer W.H. Kloppenburg, in die dagen student aan de toenmalige Polytechnische School, waarin deze inlichtingen verzocht omtrent zekere Pieter Faddegon, die het eerst plannen gevormd zou hebben voor het droogleggen van de Zuiderzee.

Mijn vader schreef naar aanleiding hiervan naar Zuid-Afrika, waar Pieter Faddegon, zijn oom, toenmaals leefde en heeft daarna een aantal brieven ontvangen, dat zijn levensloop bevatte. Ongelukkig was het schrift uiterst moeilijk te lezen en het is mij onbekend hetgeen het verdere verloop van de begonnen briefwisseling geweest is.

Kort na de Europese oorlog vond mijn moeder die bescheiden, welke ik vroeger tevergeefs gezocht had, terug en gaf mij ze bij gelegenheid van een overkomst in Holland, mede. Maar bij de vele bezigheden, waarmee ik in die tijd overladen was, waarbij het bouwen van mijn woning zich voegde, was het mij onmogelijk dit handschrift in orde te brengen, zelfs geraakte alle stukken opnieuw zoek.

Meerdere maanden geleden mocht hij mij gelukken op dit bundeltje brieven, onder andere familiestukken, weder de hand te kunnen leggen en ik besloot onmiddellijk om wat lees- en toonbaar was te verenigen in het voorgaande opstel. Hierbij deden zich evenwel de grootste moeilijkheden voor door het ontbreken van alle nodige data. Misschien kwam dit doordat mijn oudoom, tengevolge van zijn trekken en zwerven en ten laatste zijn reis naar Zuid-Afrika, allerlei papieren verloren had.

Gelukkig had ik enige steun. Mijn vader en mijn zo jeugdig overleden zuster Sophia Anna Elizabeth hadden enkele gedeelten doorgewerkt en mij de ontcijfering van het geheel daardoor veel lichter gemaakt. Er blijft mij dus over hun nagedachtenis hulde te brengen en ook hun, die mij de uitgave mogelijk maakten mijn innige dank te betuigen voor de eer, die zij mijn geslacht bewezen hebben, waarbij ik ook niet hen wens te vergeten, die door hun mededelingen en nasporingen het mogelijk gemaakt hebben, de duistere gedeelten van Pieter Faddegon's ervaringen op te helderen.

Het is een oude gewoonte van hen, die levensberichten van voorgangers uitgeven deze door een inleidend woord vooraf te doen gaan en, wanneer ik hiervan afwijk, is het, omdat het mij tegen de borst stuit een bloedverwant in opgaande tak te beoordelen, vooral zonder hem eerst het woord gegeven te hebben. Maar het leven van Pieter Faddegon komt mij hoogst leerrijk voor en, als ik zijn beeltenis in handen neem en het kalme, zelfbewuste en ietwat deftige gelaat van de grijsaard aanschouw, dan schijnt die mij niet te beschuldigen, ondanks het strenge van mijn oordeel, misbruik te maken van het geestelijke erfdeel, van dit brokstuk van zijn eigen innerlijk zijn, dat hij overgeleverd heeft.

De lezer heeft in zijn levensbeschrijving kunnen vernemen, hoe en wat de tijd, die hij doorleefde, was. Hij heeft een treffend beeld nagelaten van zijn omgeving en een konterfeitsel van personen, soms van groot gewicht.

Als zijn vader, mijn overgrootvader, mij, helaas!, hardvochtig, of minstens, zelfzuchtig voor kan komen, dan zoekt Pieter Faddegon het feit eerder te verbloemen dat zijn ouders zich geen opoffering wilden getroosten, wanneer vreemden hem hulpmiddelen voor studie wilden verschaffen en dan tracht hij zich door wat mij enigszins drogredeenen schijnen te willen troosten. Onder het lezen van zijn gedenkschriften stelde ik mij telkens de vragen: "Wat was Pieter Faddegon? Was hij horlogemaker, ja of neen? Had de natuur hem voor een geleerde bestemd?" En dan meende ik tot de volgende slotsom te komen: Als Pieter Faddegon door zijn aanleg werkelijk voor een geleerde bestemd was geweest, dan had hij zeker zijn zelfstudie anders opgevat, dan had hij, tegen welke prijs ook, eerst wiskunde beoefend en daarna werktuigkunde aangetast. Men gaat geen gebergte overschrijden dan door de passen!

Zeker vatte Pieter Faddegon alles groot, misschien te groot op. Over het horlogemakers ontmoet men zeer zelden een woord, allen een wateruurwerk schijnt hem kort onledig gehouden te hebben.

De man, die aan werktuigkunde deed, die "goede schrijvers las" - en men vraagt zich af wie toenmaals in het Hollands over werktuigkunde geschreven hadden^(b), want het is in het tijdperk van de geniale Poisson, bij wie men Verdam toch niet zal kunnen vergelijken - en dit zonder hogere wiskunde kon doen, zocht niets in uurwerken tot stand te brengen. Hij toch woonde in een havenstad, moest zeechronometers gekend hebben en had zeker gelegenheid te waarderen wat een goede tijdaanwijzing verlangde!

Het horlogemaken, dat anderen toenmaals, zoals Janvier, diens leerling Garnier, Bréguet, Pierret, enz., tot zulk een hoogte voerden, trok hem niet aan, misschien door een sleur, misschien ook door de onverschilligheid van Hollandse tijdgenoten tegenover mechanische kunst.

Als hij steeds over het verval van zijn land spreekt, ontmoet men geen woord over het verval van het uurwerkmakersbedrijf en dit in het land, waar Huygens eens betere medewerkers dan in Frankrijk had gevonden.

Zijn begeerten waren molens en waterwerken. Tien jaren hield hem zijn "Waterbraker" bezig en ik weet niet door welk toeval mijn oog juist op een proefschrift valt, opgesteld door een mijner kennissen, een proefschrift over centrifugaalpompen, samengesteld, nadat de schrijver een lange reeks jaren in de praktijk doorbracht en waarin, ondanks de geweldige middelen der hedendaagse analyses, welke erin toegepast wordt, nog veel duister blijft^(a).

Men kan ervan overtuigd zijn, dat Pieter Faddegon's lijntekeningen keurig waren, maar met die uitgelezenheid kan men een staat, die men, gelijk hij dit doet, ongelukkig acht, niet uit de nood redden, vooral wanneer men zichzelf in gelijke drang bevindt. Zeker kan men de Regering uit zijn dagen van gemis aan doorzicht beschuldigen, maar hoe worden de regeringen meestal voorgelicht? Deze levensbeschrijving geeft er een denkbeeld van; leest men anderzijds niet in dat relaas, dat de Overheid gaarne "behulpzaam zou zijn, wanneer men plannen uit wilde werken?" Welk gezag heeft ooit een andere taal geuit? Is de hoop niet ieders laatste vriendin? En zijn zo de voorgespiegelde luchtbeelden niet het beste middel om de bezoeker af te schepen?

Een halve eeuw geleden viel ons Pieter Faddegons geschrift over de "horizontaal-generalen watermolen "Waterbraker" genaamd" in handen; wat wij ons herinneren - want het is ons heden onmogelijk het opnieuw door te zien - zijn de ordelijk figuren en opstelling, maar ook de pijnlijke wijze, waarop kritiek op Verdam wordt uitgeoefend. Iets later lazen wij ook een opstel over de Zuiderzee-drooglegging, dat hij in zijn nieuwe land als laatste woorden schreef.

Zo is, alles wel gezien, Pieter Faddegon een uitvinder. Hij neemt zijn plaats in naast Watt, Papin en zovele anderen, zonder werken na te laten of enig stelsel ontdekt te hebben. Zijn grote verdienste is het eerst op de mogelijkheid van het droogleggen van de Zuiderzee gewezen te hebben.

Anderen, verzekert men, hebben betere plannen uitgedacht. Niemand betwijfelt het. Maar zij, die het eerst hun fakkel ophieven, hoe flets het licht ook zij, hebben de voorrang.

Zal men het de grote Newton verwijten, dat de berekeningen, waarin hij de aantrekkingskracht van de aarde op de maanbaan toepast, zulke groffe becijferingen zijn? Niettegenstaande alle latere sterrenkundige stekunst-beoefenaren dit ontdekken moesten, zal nooit iemand eraan denken Newton dit ten kwade te duiden.

Dat men dus Pieter Faddegon schenke hetgeen hem toekomt!

Is het niet genoeg, dat hij door nood gedrongen, bij naderende ouderdom en door kinderen omringd, een heenkomen in de vreemde moest zoeken, zodat hij, met recht, de wrede woorden van Horatius had kunnen herhalen:

"Ondankbaar vaderland, gij zult mijn as niet bezitten!"

Bourg-la-Reine, 1938

J.M. Faddegon

Noten:

- (a) E. Doucet....., Première contribution á une étude hydrodynamique des pompes centrifuges.... (Thèses présentées á la Faculté des Sciences de l'Université de Paris pour obtenir le grade de docteur-á-Sciences....), Paris, 1930, Gr.in.8°, fig.
- (b) zie hiervoor.